

PROMĚNY MAĎARSKÉHO SPORTU A OLYMPIJSKÉHO HNUTÍ V KONTEXTU SPOLEČENSKÝCH ZMĚN PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

CHANGES OF HUNGARIAN SPORT A OLYMPIC MOVEMENT IN CONTEXT OF SOCIAL CHANGES AFTER WW II

Kristina Jakubcová

Univerzita Karlova Praha, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Katedra kinantropologie, humanitních věd a managementu sportu

ABSTRACT

Hungarian Olympic movement has a long tradition dating back to the beginnings of modern Olympism. Hungarians see the Olympic medallist as heroes representing the nation especially in troubled times. Development of Olympism was disrupted by two world wars. After the second world conflict Olympism in Hungary was significantly influenced by the communist regime, where top athletes and their participation in the Olympic Games have served primarily to promotion of the regime. Hungarian Olympic Committee (MOB) has become a puppet organization under the auspices of the National Office for Physical Education and Sport, whose competence was in almost everything. State supervision is reflected by the need to cancel the Hungarian participation in the Olympic Games in Los Angeles 1984. All funds came from the state budget. With the fall of the communist regime in 1989, where the top sporting officials, however, did not actively participate, the MOB has become independent again, and manages virtually all Hungarian sporting events.

Keywords: Hungary, Olympism, Communism, Organization

SOUHRN

Maďarské olympijské hnutí má velmi dlouhou tradici sahající až k počátkům rozvoje moderního olympismu. Maďaři vnímají olympijské medailisty jako hrdiny reprezentující národ především v nelehkých dobách. Vývoj olympismu byl narušen oběma světovými válkami. Po skončení druhého světového konfliktu byl významně ovlivňován komunistickým režimem, jemuž vrcholoví sportovci a jejich účast na olympijských hrách sloužili především k vlastní propagaci. Maďarský olympijský výbor (MOB) se stal loutkovou organizací pod patronátem Státního úřadu pro tělesnou výchovu a sport, v jehož kompetenci bylo prakticky vše. Státní dozor se projevil zejména nutností odřící účast na olympijských hrách v Los Angeles 1984. Veškeré finanční prostředky pocházely ze státního rozpočtu. S pádem komunistického režimu v roce 1989, na němž se však vrcholní sportovní funkcionáři aktivně nepodíleli, se MOB stal opět samostatným a řídí v podstatě veškeré maďarské sportovní dění.

Klíčová slova: Maďarsko, olympismus, komunismus, organizace

Úvod

Literatura a ucelené studie, které se maďarskému olympijskému hnutí věnují, jsou zaměřeny spíše na období komunistického režimu. Týkají se však hlavně účasti maďarských reprezentantů na olympijských hrách, nikoliv postavení Maďarského olympijského výboru (Magyar Olimpiai Bizottság, MOB) ve státním

systému sportu, ani toho, jak bylo toto postavení ovlivněno změnou politického režimu.²

Prameny, které se tohoto tématu týkají, jsou většinou pouze v maďarštině. Je třeba využít pramenů institucionální povahy jako zákonů či vyhlášek. Pro nedostatek zdrojů jsem využila

² Tento článek vznikl za podpory grantu SVV-2011-263602 a grantu Visegrádského fondu č. 21020106.

především pramenů nepsaných, rozhovorů s osobnostmi maďarského olympijského hnutí. Především s Dr. Katalin Szikora, vedoucí Katedry společenských věd Fakulty sportu Semmelweis Univerzity Budapešť, která se historii maďarského olympijského hnutí dlouhodobě věnuje. Dále s její mladou kolegyní Dr. Nikolettou Onyesták, členkou Katedry managementu stejné fakulty, jejíž doktorské studium bylo zaměřeno na maďarský olympismus v komunistickém režimu. Další rozhovor jsem vedla s Dr. Gyöngy Földesině, členkou Katedry společenských věd Semmelweis Univerzity, renomovanou maďarskou sportovní socioložkou a historičkou. Seznam respondentů uzavírá Dr. Zsigmund Nagy, vedoucí vztahů s veřejností Maďarského olympijského výboru. Výběrem respondentů jsem se pokusila získat ucelené informace o vývoji maďarského olympijského hnutí v době komunismu i v období těsně následujícím.

Maďarský olympijský výbor je starobylou organizací s velkým společenským renomé a popularitou. Příčinou je především fakt, že je po pobočce Červeného kříže druhou nejstarší veřejnou organizací v zemi. Maďarský olympijský výbor (Magyar Olimpiai Bizottság - MOB) byl založen 19. prosince 1895 jako v pořadí šestý národní olympijský výbor na světě. Jeho zakladatelem byl Ferenc Kemény, učitel tělocviku a ředitel školy v Egeru a osobní přítel obnovitele myšlenky moderních olympijských her barona Coubertina. V roce 1894 se zúčastnil v Paříži kongresu pro obnovení olympijských her (ONYESTÁK, N., 2010a). Při té příležitosti se 23. června 1894 stal členem prvního Mezinárodního olympijského výboru jmenovaného Coubertinem.

Keményho na obnovení olympijských her především nadchla možnost, že by sportovci na mezinárodní scéně reprezentovali maďarský národ, který si v roce 1867 vydobyl autonomii, na samostatnost ale nedosáhl. Zviditelnit Maďary před zraky celého světa (DACOSTA, L., 2002) se podařilo již na prvních moderních olympijských hrách v Aténách v roce 1896, jichž se Maďaři na rozdíl od Čechů zúčastnili a získali dvě zlaté, jednu stříbrnou a tři bronzové medaile. V historii novodobých her se Maďaři tohoto sportovního podniku neúčastnili pouze dvakrát. Do Antverp 1920 nebyli pozváni jako poražený stát z první světové války. Na hry do Los Angeles 1984 nejeli oficiálně dobrovolně. Účast odmítli, stejně jako všechny země socialistického tábora s výjimkou Rumunska, poté, co tak učinila vůdčí mocnost tzv. východního bloku, Sovětský svaz³. Z každých

olympijských her přivezli Maďaři zlaté medaile, zlatým písmem se do dějin národní olympijské historie zapsaly hry v Helsinkách 1952, kde získali maďarští sportovci 16 nejceněnějších kovů.

Nejen vítězství, ale všichni úspěšní olympionici, jsou v Maďarsku nesmírně populární. Posilují vědomí národní hrdosti a sounáležitosti. V éře komunismu ztělesňovali vítězství především nad Sovětským svazem, v současnosti, která je především dobou, kdy se zemi ekonomicky nedaří, jsou prostým zosobněním něčeho, nač může být každý pyšný. Proto jsou mnohdy špičkoví sportovci využíváni k propagaci a politické agitaci (SZIKORA, K. Rozhovor 18. 10. 2010).

Maďarský olympijský výbor si prošel vývojem dosti podobným československému. Podobají se dobou svého založení, osobou zakladatele, vývojem po druhé světové válce i nutností proměny po pádu komunistického režimu.

Pro historiografii sportu v Čechách i v Maďarsku je období, jímž se zabývá tato studie, poměrně nedávné. Ve svobodném ovzduší jej lze zkoumat teprve krátce. I proto souhrnná práce, jejíž obrysy chce tato studie alespoň nastínit, zatím chybí.

Mezi dvěma světovými válkami

Začátek prvního válečného konfliktu s přídomkem „světový“ byl v uherské části habsburské monarchie přivítán pozitivně. Maďaři si od něj slibovali vyrovnání účtů se Srbskem a obnovení prestiže v rámci impéria. Po příměří mezi dohodovými státy a Německem v Compiègne 11. 11. 1918 pro Uhry boje neskončily.

Odštěpené národy v pohraničních oblastech se domáhaly svých územních nároků se zbraněmi v ruce. Jejich požadavky splnila Trianonská mírová smlouva ze 4. 6. 1920, jež hranice historického Uherského království značně pozměnila. Ztráta téměř dvou třetin území, na němž se mnohdy rozkládaly důležité průmyslové závody, ve prospěch Rumunska, Srbska, Rakouska nebo Československa zasadila hrdosti Maďarů tvrdou ránu a ta spolu s nedostatky mírové smlouvy posílila maďarský nacionalismus a revizionismus posléze podněcovaný nastoupivší světovou hospodářskou krizí. Poválečnou územní ztrátu nesou mnozí Maďaři těžce do současnosti, jak dokládá například koberec s mapou historického Uherského království, vyrobený k příležitosti maďarského předsednictví Evropské unii.

Prvních poválečných olympijských her v Antverpách se maďarští sportovci nemohli zúčastnit jako příslušníci poraženého státu. Předseda maďarského olympijského výboru Gyula Musza byl přesvědčen, že pokud by maďarská sportovní diplomacie měla rok na vyjednávání navíc, odpor by zlomila a pozvánku na hry do Antverp by Maďaři získali. Dohodové státy však navíc chtěly poražené vyloučit i z mezinárodních sportovních

³ Maďarský olympijský výbor kontrolovaný Národní kanceláří pro tělesnou výchovu a sport hlasoval pro neúčast na hrách v LA 16. května 1984 ze solidarity s rozhodnutím Sovětů (ONYESTÁK, N., 2010a).

federací. Tento záměr nacházel pozitivní odezvu dokonce i v Mezinárodním olympijském výboru (ONYESTÁK, N., 2008). Největším propagátorem této myšlenky byla Anglická fotbalová asociace, která chtěla svět přesvědčit o tom, že kontakt s válečnými agresory může ohrozit křehký mír. Na konferenci Mezinárodní fotbalové federace v lednu 1920 však skandinávské státy, Nizozemí, Itálie a Švýcarsko uhájily své právo hrát proti jakýmkoliv členským státům FIFA a v květnu téhož roku přicestoval do Budapešti švýcarský tým k mezistátnímu utkání.

Po Trianonu se z třicetimilionového státu stal osmimilionový a příslušníci jiných státních celků se stali i mnozí sportovci nebo sportovní funkcionáři jako Imre Mudin nebo Gyorgy Kovacs. V podmínkách poválečné Evropy pokládali Maďaři za žádoucí posílit tělesnou zdatnost. Již na přelomu devatenáctého a dvacátého století se pod vlivem Národní rady pro veřejné zdraví pozvolna začala výuka ve školách proměňovat z německého turnéřského drilu směrem k tělesné výchově i s využitím her a atletických cvičení (SZIKORA, K., 2004). Vedoucí postavou této proměny byl první předseda Maďarského olympijského výboru Albert Berzeviczy. Stále více škol se obracelo směrem ke švédskému gymnastickému systému a vznikaly i první teoretické práce z oblasti tělesné výchovy především z pera nejvýraznější postavy této doby, učitele tělesné výchovy Jánose Kmetykó, který rozpracoval díla Eleka Matolaye a Jánose Maurera. Na základě těchto prací byla tělesná výchova v Maďarsku až do čtyřicátých let dvacátého století ovlivněna především švédským gymnastickým systémem s německými prvky a anglickými sporty (SZIKORA, K., 2004). Masivní meziválečný rozvoj sportu byl poněkud sociálně rozdělen. Vyšším vrstvám byly vyhrazeny „bílé sporty“ jako tenis, šerm či plachtění, všichni bez rozdílu se věnovali plavání, atletice nebo kopané (KONTLER, L. 2001).

Současně probíhala výstavba tělocvičen a sportovišť a od dvacátých let byly pod vedením Národní asociace sportovních klubů středních škol (Középiskolások Sportköreinek Országos Szövetsége, KISOSZ) pořádány i meziškolní šampionáty. Hlavní ambicí KISOSZ však bylo vychovat vrcholové sportovce, kteří by se mohli úspěšně poměřovat i se zahraniční konkurencí. Za tím účelem vyslal ministr kultury hrabě Kuno Klebelsberg odborníky do Anglie, aby se přiučili novinkám v oblasti tréninku. Odborníky od roku 1925 vychovávala i Maďarská královská vysoká škola tělesné výchovy⁴. Jak napsal Klebelsberg ve své knize Boje: „Stane-li se gymnastika moderní

tělesnou výchovou pod vedením těchto nových učitelů, budeme moci vybírat olympijské šampiony z většího počtu sportovců.“ (SZIKORA, K. 2004, s. 123).

Důsledky rozvoje školního sportu se nakonec začaly projevovat úspěšnou účastí maďarských sportovců na olympijských hrách. V roce 1924 získali Maďaři dvě zlaté olympijské medaile, v roce 1936 na posledních olympijských hrách před druhou světovou válkou jejich počet stoupl na deset, stejně jako na prvních poválečných hrách v Londýně. Úspěšnými olympijskými reprezentanty byli často studenti a učitelé Královské sportovní školy, která díky tomu získala v roce 1938 od Mezinárodního olympijského výboru Olympijský pohár, nyní vystavený v muzeu v Lausanne. Rozvoj olympismu v Maďarsku v meziválečném období dokládají i návštěvy vrcholných představitelů olympijského hnutí např. předsedy MOV Henry de Baillet-Latoura nebo organizátorů olympijských her v Berlíně Hanse von Tschammer und Osten a Carla Diema.

Se vzrůstajícím napětím v Evropě rostl i důraz kladený na brannou přípravu v rámci tělesné výchovy. Válečná ztráta a Trianonský mír, v jehož důsledku byla v Maďarsku rozpuštěna armáda, vedly k přijetí zvláštního zákona č. 53 O tělesné výchově v roce 1921, jehož autorem byl především Kuno Klebelsberg. Tělesná výchova spadala sice pod Ministerstvo náboženství a kultury, avšak v meziválečném období ji velmi ovlivňovalo i Ministerstvo války. Vojenské sportovní organizace nabývaly na popularitě, od roku 1939 pořádaly i demonstrativní přehlídky a povinně v nich trénovaly i dívky.

Brannost byla akcentována i ve skautském hnutí, jehož popularita v Maďarsku stále rostla. Jamboree Zakladatel skautingu Robert Baden-Powell a ministerský předseda Maďarska Miklós Horthy dokonce navštívili společně městečko Gödöllő v roce 1933 u příležitosti mezinárodního srazu skautů (jamboree)⁵. Po druhé světové válce byly skautské organizace v Maďarsku rozpuštěny především právě pro svůj militantní charakter.

Od konce války k nástupu komunismu

Po skončení druhé světové války a dobytí Budapešti Rudou armádou 13. 2. 1945 patřili Maďaři mezi poražené. Proto byli podrobeni spojeneckému okupačnímu režimu v čele se sovětským maršálem K. J. Vorošilovem. Na rozdíl od Polska a Československa muselo Maďarsko platit válečné reparace ve výši 300 milionů dolarů

⁴ Ve třicátých letech zde studoval například i Coubertinův přítel, generální sekretář organizačního výboru pro pořádání olympijských her v Berlíně, později sportovní historik Carl Diem.

⁵ Název inspirovaný svahilštinou a australskými jazyky vymyslel zakladatel skautingu Robert Baden-Powell. Hlavním smyslem jamboree je setkávání lidí různých národností, kultur či vyznání. První mezinárodní setkání se konalo v roce 1920 ve Spojeném království.

splatné do šesti let, například v roce 1946 tvořily čtvrtinu státního rozpočtu (KŘEN, J., 2005). Britský návrh, aby ze států, s nimiž je uzavřena mírová smlouva, byly staženy okupační jednotky, tedy v případě Maďarska sovětské, sovětský ministr zahraničních věcí V. Molotov však striktně odmítl.

V Maďarsku bylo zničeno válkou 40% národního bohatství, z toho celá čtvrtina bytového fondu, zemřel milion lidí. Válka však také ukončila anachronický polofeudální společenskopolitický řád. Byly vytvořeny podmínky výhodné pro přechod k liberální demokracii a tržní ekonomice (KONTLER, L., 2001). Mocenské vakuum a hospodářský chaos ovšem značně nahrávaly komunistům a jejich suverénnímu vystupování, organizačnímu talentu a jednoduchým řešením. I přes omezenou suverenitu však byly v Maďarsku rozvíjeny demokratické iniciativy. V říjnu 1945 se v Budapešti konaly komunální volby, které měly být zkouškou před volbami parlamentními. Skončily katastrofou pro levici – blok komunistů a sociálních demokratů volilo 43% občanů, absolutní většinu 50,5% získali malorolníci. V listopadových parlamentních volbách, do roku 1990 posledních demokratických a svobodných, bylo vítězství malorolníků s téměř 60% ještě markantnější, komunisté i sociální demokraté získali po 17% (LENDVAI, P., 2002). Navzdory tomu komunistům moc zůstala. Spojenecká komise v čele s maršálem Vorošilovem trvala na dosavadním „koaličním stylu“ vládnutí, ministrem se mohla stát pouze osoba loajální k Sovětskému svazu.

Maďarská sportovní obec včetně olympijské se vzpamatovávala z války, ve které zemřeli i mnozí sportovci, trenéři a funkcionáři. Značná část sportovišť byla zničena. Změny ve struktuře sportovních institucí i výuky začaly ovšem až v roce 1948 (SZIKORA, K., 2004).

Komunisté zvolili proti malorolníkům „salámovou“ taktiku, pozvolna je oslabovali cílenými útoky, zavíráním a šikanováním jejich členů. 28. 9. 1946 se konal první legální sjezd Maďarské komunistické strany (MKP), založené na podzim roku 1918. Plamenný projev zde měl náměstek generálního tajemníka János Kádár, který navzdory neúspěchu ve volbách demonstroval agresivitu proti demokratickým silám opřenou hlavně o dělníky, maloměšťáky a úředníky (LENDVAI, P., 2002). Komunisté zastrašovali opozici i falšováním údajů o počtu svých členů.

Konečná rána částečně demokratickému režimu přišla na sklonku roku 1946, kdy bylo „odhaleno“ Maďarské společenství, neboli spiknutí proti republice a snaha o restauraci horthyovského režimu. V únoru 1947 byl sovětskými bezpečnostními orgány zatčen generální tajemník malorolníků Béla Kovács a odvezen do Sovětského svazu. Odsouzen byl za špionáž proti SSSR a propuštění se dočkal až v roce 1956. Na sklonku jara byl donucen k abdikaci a následně emigraci malo-

rolnický ministerský předseda Ferenc Nagy. V tento okamžik podle nového velvyslance USA S. Chapina přestala v Maďarsku existovat síla, která by sovětské země mohla zabránit (IRMANOVÁ, E., 2008)⁶.

Na konci srpna 1947 se konaly předčasné parlamentní volby, které ani po rozsáhlých represích proti malorolníkům a mnoha podvodech nevyzněly pro komunisty zcela přesvědčivě. Získali necelou čtvrtinu hlasů, jako vedoucí část Levicové fronty 51%. Země už však směřovala k sovětské nadvládě, pravicové strany mohly sice vytvořit koalici, malorolníci však této možnosti nevyužili a pravicová opozice byla zanedlouho z vlády vytlačena (IRMANOVÁ, E., 2008). V červnu roku 1948 vznikla „sloučením“ komunistů se sociální demokracií Maďarská strana pracujících (Magyar Dolgozók Pártja, MDP), která se stala výlučným vlastníkem politické moci.

Období kumunistického režimu

Hnací silou čistek, které začaly po nástupu komunistů k moci, se stal generální tajemník komunistů Matyás Rákosi, přezdívaný nejlepší Stalinův žák. V procesu s Rajkem bylo popraveno 15 lidí. Nejdůležitějším nástrojem sovětské expanze se stalo vytváření sovětsko-maďarských smíšených společností. Sověti je sice prezentovali jako hospodářskou pomoc Maďarsku, avšak do roku 1954 jejich prostřednictvím z Maďarska odčerpali více než miliardu dolarů (LENDVAI, P., 2002). V únoru 1949 byla obnovena Maďarská národní fronta coby „Nezávislá lidová fronta“ jako prostředek likvidace buržoazní opozice. A v srpnu byla přijata nová ústava formulovaná podle vzoru sovětské ústavy z roku 1936. Začal „hon na čarodějnice“, kdy soudní procesy mífily stále častěji do vlastních řad. Tak jako v dalších státech kumunistického bloku se i v Maďarsku obětí čistek stal pravověrný stalinista, bývalý ministr zahraničí László Rajk. I plamenný řečník z prvního sjezdu J. Kádár byl odsouzen na doživotí a propuštěn byl až na podzim roku 1954 při revizi monstrprocesů z přelomu čtyřicátých a padesátých let.

S nástupem Maďarské strany pracujících k moci se mnohé změnilo i v oblasti sportu. Maďarsko přejalo sovětský školský i sportovní model zformovaný v průběhu třicátých let. Základní školy se staly osmiletými a proti vůli církve byly v roce 1948 zákonem znárodněny. Mnohé moderní prvky zavedené v meziválečném období se během válečného horthyovského systému vytratily, počet hodin tělesné výchovy klesl ve školách na dvě týdně. Navíc ovšem bylo zavedeno tzv. herní odpoledne. Povinná tělesná výchova byla zakotvena v osnovách, pro jejichž vytvoření se odborníci

⁶ V případě ČSR podle Chapina nebylo třeba počítat s podobným scénářem, ačkoliv odmítnutí Marshallova plánu bylo „důvodem k zamyšlení“.

v čele s Endre Kerezsím inspirovali řeckým ideálem kalokagathie, avšak doplněným o politické směrnice pro učitele. Od počátku padesátých let byly dvě hodiny týdně doplněny ve vyšších ročnících ještě o dvě odpolední hodiny tělesné výchovy. Znárodně školství s novými osnovami mělo především přetvořit veřejnou sféru.

Pro výuku sportu však nebyl dostatek tělocvičen, náradí ani kvalifikovaných učitelů, zejména na venkově (SZIKORA, K., 2004). Sportovní specialisté si slibovali velký pokrok od založení Demokratické asociace mládeže v červnu 1950, jejíž členové měli ve školách propagovat aktivní životní styl.

Přijatý sovětský model ovšem kladl důraz především na rozvoj masového sportu, obecné fyzické zdatnosti i zakomponování prvků civilní obrany. Počátkem 50. let se rozšířila masová „sportovní“ hnutí jako Připravení k práci a obraně (DACOSTA, L., 2002). Avšak mnohá omezení, povinné prvky a úřední dozor vedly k tomu, že sport v dětech nevzbuzoval takový zájem, jak si vrchnost představovala.

Pro podporu rozšíření sportovních aktivit do venkovských oblastí byly pořádány vesnické spartakiády. V průběhu 50. let se začala zlepšovat i materiální situace ve sportovním světě. Stát rekonstruoval poničená hřiště, tělocvičny a bazény. Současně zapojoval do zlepšování fyzické zdatnosti podniky a odbory, při závodech a továrnách vznikala sportoviště, stejně jako podnikové sportovní kluby. Stát však do masového sportu nedával dostatek finančních prostředků, přesto očekával dobré výsledky ve zdatnostních testech a přehlídkách. Ve snaze vyhovět představám státní moci falšovali sportovní funkcionáři výkazy.

Masový sport, od 60. let nazývaný volnočasovým, tvořil základnu sportovního systému. Na špičce pyramidy spočíval elitní sport odehrávající se na mezinárodní úrovni, především na evropských a světových šampionátech a na olympijských hrách. Špičkový sport se i v Maďarsku stal nástrojem propagandy a boje s „imperialistickými mocnostmi“, zejména po vstupu sovětských sportovců na olympijské sportovní pole v Helsinkách 1952. Čtyřicet tři maďarských olympijských medailistů z Helsinek stejně jako fotbalové mužstvo vicemistrů světa z roku 1954 bylo v Maďarsku oslavováno i štedře odměňováno (KONTLER, L., 2001). Důraz na možnosti propagandy spojené s vrcholovým sportem odsunul masový a školní sport poněkud do pozadí zájmu. Pro vrcholové sportovce ve válkou dosti poničené zemi byl sport jedním z mála prostředků sociální mobility. V době, kdy mnohé věci byly „úzkoprofilovým zbožím“, je sportovci dováželi sobě i svému okolí z olympijských her či dalších mezinárodních sportovních akcí. Olympionici si vylepšovali příjem i rozprodejem dováženého zboží (TAKÁCS, F.,

1994). Tyto aktivity však byly v podstatě nezbytné vzhledem k tomu, že např. v padesátých letech nebyli sportovci za sportovní aktivity placeni. Mnozí vrcholoví sportovci si ovšem nezvolili své aktivity zcela dobrovolně. V prvních třech poválečných dekadách byli často osloveni hledači talentů. Pokud se v průběhu aktivního sportování rozhodli z nějakého důvodu kariéru ukončit, byli často více či méně tvrdě přemlouváni, aby své rozhodnutí přehodnotili a dál propagovali socialistickou vlast.

V roce 1952 byla zavedena povinná tělesná výchova v prvním a druhém ročníku vysokých škol a univerzit, kde byly zakládány i samostatné katedry tělesné výchovy a sportu, podobně jako v dalších komunistických zemích. Tento krok navázal na předválečnou tradici úspěšného univerzitního sportu, z jehož řad pocházeli i olympijští vítězové, např. Sándor Prokopp či Ferenc Csik.

Situaci poněkud změnila revoluce v roce 1956⁷. Jedním z prvních požadavků studentů v jejím průběhu bylo zrušení povinné ruštiny a tělesné výchovy. Po potlačení revoluce se tělesná výchova na univerzitách zaměřila na rozvoj masového sportu, studenti mohli volit z různých sportovních odvětví a na všech školních úrovních byla očištěna od militaristických prvků. Univerzitní sport se zaměřil i na rozvoj mezinárodních vztahů, v jehož rámci se od roku 1959 účastnili maďarští studenti světových univerziád. V této době byli mnozí sportovci studenty pouze „na papíře“ a sportovali za univerzity pro zvýšení jejich prestiže⁸. Někdy však výborné sportovní výsledky překonaly i nepříznivý kádrový původ a umožnily sportovci z vrstev nepřátelských režimu studovat na univerzitě (TAKÁCS, F., 1994).

⁷ Rozbuškou se stal pohřeb ostatků L. Rajka 6. října 1956, zúčastnilo se 200 tisíc lidí. Po tomto shromáždění se však začaly množit i politické požadavky. Odchod sovětských vojsk ze země, zrušení cenzury, návrat I. Nagye do čela strany. Zlomem bylo studentské shromáždění v Budapešti 22. října. Studenti požadovali návrat k multipartijnímu politickému systému a svobodné volby. 28. října byla rozpuštěna Maďarská strana pracujících, vznikla Maďarská socialistická dělnická strana (MSM) v čele s I. Nagym a J. Kádárem. Boje v ulicích skončily, ale požadavky demonstrantů se stupňovaly. Kádár vytvořil 4. listopadu proti Nagymu dělnicko-rolnickou vládu, ta povolala sovětské oddíly, které se koncem října začaly z okolí Budapešti stahovat. Ozbrojený odpor povstalců proti stotisícové armádě trval týden, civilní v podobě demonstrací a stávek až do konce roku.

⁸ Podpora univerzitnímu sportu po změně režimu dramaticky klesla a mnohá oddělení tělesné výchovy a sportu byla uzavřena.

V rámci Komunistické organizace mládeže vznikl Národní výbor pro mládež a na všech úrovních vzdělávání byla zakládána sportovní centra. Organizovala sportovní vyžití včetně soutěží jako pionýrské olympiády nebo šampionáty mezi školami, kladla však velký důraz na dobrovolnou účast (SZIKORA, K., 2004). Až v 70. letech dosáhla organizace většího úspěchu, kdy se jí podařilo prosadit 3 hodiny povinné školní tělesné výchovy týdně a experimentální zakládání sportovních základních a středních škol jako líhně budoucích vrcholových sportovců. V roce 1970 však pouhých 59% škol mělo vlastní tělocvičnu, počet vystudovaných učitelů tělesné výchovy byl podobně alarmující. Situace se začala lepší až v průběhu osmdesátých let. Počet zlatých medailí z olympijských her, jako nepřesné měřítko fungování sportovního systému, tomuto vývoji odpovídal. V důsledku ohromného rozvoje v meziválečném období se olympijské hry v Helsinkách v roce 1952 s 16 zlatými medaillemi staly nejúspěšnějšími v maďarské historii. O čtyři roky později v Melbourne už reprezentanti Maďarska zvítězili jen devětkrát a z Říma přivezli jen 6 nejcennějších kovů. I šedesátá a sedmdesátá léta byla na olympijských hrách medailově relativně slabá, což bylo odrazem měnícího sportovního systému.

Hrdost na olympijské úspěchy dokládá snaha o založení olympijského muzea⁹. Vědecký výbor tělesné výchovy jmenoval v roce 1958 Medailový a muzejní výbor v čele se Zoltánem Oroszlánem, Jenőm Garamim a Józsefem Keresztényim. Členové výboru položili základy pro fungující muzeum, které pořádalo zatím příležitostné výstavy (TAKÁCS, F., 1994). Zákon z roku 1963 rozhodl o nutnosti vytvořit Muzeum sportu a tělesné výchovy, které vzniklo o čtyři roky později a začalo shromažďovat nejvýznamnější památky maďarského olympismu¹⁰. Olympismu se věnují i některá lokální muzea, například Sportovní muzeum v Egeru, které se zaměřuje především na plavání a vodní pólo v maďarské olympijské historii, nebo sportovní sbírky v Ceglédu představující olympijské vítěze z této oblasti.

Na stěžejní roli olympismu ve sportu odkazuje i budapešťská Semmelweis univerzita, konkrétně její Fakulta tělesné výchovy a sportovních věd. Její zdi jsou zdobeny jmény olympijských vítězů, v „zahradě soch“ jsou busty Coubertina, Keményho nebo maďarských členů MOV Ference Mező a

Árpáda Csanádiho. Ve fakultní knihovně jsou ke zhlédnutí díla, která se účastnila olympijských uměleckých soutěží.

Instituce vrcholového sportu s Maďarským olympijským výborem v čele byly již od roku 1948 zcela podřízeny stranickému orgánu. Byl jím vždy státní úřad či státní komise pro sport, názvy instituce se měnily, nikoliv však fakt, že již od roku 1948 měla vždy s olympijským výborem společného předsedu. Od roku 1973 jím byl Národní úřad pro tělesnou výchovu a sport (Országos Testnevelési és Sport Hivatal - OTSH) založený dekretem Předsednické rady Maďarské lidové republiky. Funkcionáři z OTSH rozhodoval i téměř o všech personálních otázkách ve sportu i o klubových záležitostech, často s politickým doporučením.

Maďarský olympijský výbor sice pokračoval v činnosti, v jeho gesci však nezůstalo téměř nic. Komunikoval s Mezinárodním olympijským výborem a zaštiťoval účast maďarských sportovců na olympijských hrách. Nescházelo se generální shromáždění ani výkonný výbor, z oficiálních „orgánů“ MOB fungovala pouze osoba jeho předsedy.

Podřízené postavení MOB se nejvíce projevilo při rozhodování o ne/účasti Maďarů na olympijských hrách v Los Angeles 1984. V průběhu mnoha měsíců přípravy možnost neúčasti na hrách nikoho nenapadla, ačkoliv se ve sdělovacích prostředcích zmínky o bezpečnostních problémech v dějišti her objevovaly (ONYESTÁK, N., 2008). Novinové články však spíše přibližovaly přípravy na blížící se sportovní svátek, Nép-sport každou víkendovou přílohu začínal titulkem „O týden blíž“. V březnu 1984 odcestovala do Los Angeles maďarská delegace k projednání různých otázek s organizátory jako ubytování sportovců, kancelář národního týmu nebo akreditační proces pro novináře.

Ještě v dubnu 1984 vyhlášoval Ústřední výbor komunistické strany, že maďarští sportovci budou po skvělé kolektivní práci v první desítce neoficiálního žebříčku národů sestavovaného dle umístění na olympijských hrách. MOB potvrdil účast Maďarů na OH a předseda István Buda podpořil sportovce v jejich přípravě, v téže době však ústřední výbor strany už navrhl odložit složení olympijského slibu sportovců. O měsíc později zástupci OTSH informovali generálního sekretáře MOB o „nacionalistické a šovinistické hysterii zaměřené proti Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím, která panuje ve Spojených státech amerických a kryje se s přípravou a organizací olympijských her“ (ONYESTÁK, N., 2010a). V reakci na to vláda USA opakovaně poskytla bezpečnostní záruky pro účastníky her. 8. května se však Sověti rozhodli olympijské hry bojkotovat. O tři dny později byli telegramem nejvyššího sovětského představitele K. Černěnka Maďaři vyzváni, aby s tímto rozhodnutím vyjádřili

⁹ První pokusy učinil již Alajos Szokoly, účastník prvních moderních olympijských her v Aténách. Zárodek muzea byl zničen při osvobození Budapešti v roce 1945.

¹⁰ Korespondence spojená s moderními olympijskými hrami je uložena především ve Státním archivu, avšak její značná část byla zničena při povstání v roce 1956.

solidaritě. Kádár byl fanouškem sportu a režimní prominenti jako László Maroti nebo László Békesi se jej pokoušeli přesvědčit, aby zariskoval autonomní rozhodnutí a nechal maďarské sportovce na OH jet. Kádár, vědom si ekonomické závislosti země na SSSR, se konfrontace neodvážil. 14. května tak navzdory plánům na olympijské medailové žně rozhodl politický výbor strany o solidaritě s rozhodnutím Sovětů, podpořené i sovětským připomenutím toho, kdo ovládá kohoutky s ropou, o neúčasti maďarských sportovců na OH. Předseda Maďarského olympijského výboru István Buda sice varoval, že toto rozhodnutí bude prohrou politiků, protože znemožní sportovcům reprezentovat zemi na světové úrovni a navíc ušetří americké organizátory nutnosti poslouchat nesčetněkrát maďarskou, kubánskou nebo sovětskou hymnu a hymny dalších komunistických států v případě vítězství jejich sportovců, ale marně.

Formální rozhodnutí učinil MOB jednomyslným hlasováním o dva dny později (ONYESTÁK, N., 2008). Před tímto zasedáním byli členové MOB, kteří byli členy komunistické strany, pozváni k jakémusi předjednání, aby věděli, jak správně hlasovat v této citlivé otázce. 16. května byli o neúčasti informováni organizátoři olympijských her, sportovní asociace a byly též pozměněny mediální plány a počty redaktorů, kteří měli být na olympijské hry vysláni.

Rozhodnutí o neúčasti vyvolalo v Maďarsku velmi silný odpor hlavně mezi intelektuály a mladými lidmi, z jehož vyvolávání obviňovala strana skupiny z USA a dokonce odpovědnost svalovala i na Mezinárodní olympijský výbor. Na monitorování jeho projevů dokonce musela být zřízena speciální Operativní pracovní skupina třetího oddělení Maďarské státní tajné policie. Vrcholové sportovci nejprve zprávám o bojkotu odmítali uvěřit, posléze proti rozhodnutí protestovali především dopisy adresovanými Istvánu Budovi, předsedovi OTSH a MOB. Když byla jejich snaha marná, jejich tréninkové úsilí se rapidně snížilo. Většina reprezentantů vnímala bojkot olympiády jako osobní tragédii (ONYESTÁK, N., 2008).

Místo na olympijské hry do USA vyslali Maďaři sportovce na Hry přátelství, o jejichž zorganizování bylo rozhodnuto na schůzce v Praze 24. května. Byly organizované osmi komunistickými státy před OH v Los Angeles i po jejich skončení, samotní Maďaři organizovali čtyři soutěže. Her přátelství se zúčastnili reprezentanti 57 států, včetně států „západních“. Zpráva OTSH pozitivně hodnotí maďarskou účast a oceňuje zejména, že mohlo soutěžit více sportovců, než kolik by se jich z Maďarska kvalifikovalo na olympijské hry. Zpráva ovšem zmiňuje i některá negativa her, mezi něž patřilo třeba zaujaté rozhodování sudích většinou ve prospěch sportovců ze SSSR nebo nedostatečné dopingové kontroly

(ONYESTÁK, N., 2009a). Výkony mnoha zúčastněných sportovců byly slabší než výkony olympijské a též pořadatelská úroveň jednotlivých měst se dost lišila. Přes tyto nedostatky byly Hry přátelství důležitým vyvrcholením čtyřletého přípravného cyklu, jehož původním vrcholem měly být hry v Los Angeles. Mnozí odborníci je vítali jako zkoušku toho, jak moc se dají špičkoví sportovci motivovat v psychicky nepříznivém stavu, v němž se po odřeknutí účasti na OH v Los Angeles většina z nich nacházela. Mnozí sportovci ani na Hry přátelství nechtěli odcestovat, museli však pod pohrůzkou znemožnění účasti na jakýchkoliv jiných soutěžích. Sportovci ovšem z bojkotu OH vesměs nevinili domácí politiky, ale představitele SSSR. MOB dokonce jako kompenzaci pro sportovce přijal usnesení, jímž medaili z Her přátelství postavil na roveň medaili olympijské. Po skončení olympijských her v Los Angeles a Her přátelství byla v Praze svolána v říjnu konference ke zhodnocení obou sportovních událostí. Konference se usnesla, že rozhodnutí o neúčasti bylo správné a významně snížilo prestiž olympijských her konaných v nepřátelské zemi.

Na olympijské hry v Los Angeles však odcestovali maďarští rozhodčí a členové mezinárodních sportovních federací, protože v době olympijských her probíhaly volby členů do mnohých těchto organizací a neúčast by mohla na dlouhou dobu negativně ovlivnit maďarský sportovní systém (ONYESTÁK, N., 2008). Tito účastníci objektivně zhodnotili americké hry jako velmi přátelské a dobře zorganizované.

Olympijský výbor byl tedy po dobu komunistického režimu v naprostém podřízení vládní straně, ovšem na nedostatky finančních prostředků si nemohl stěžovat. Celou společnost si komunisté pokoušeli nerozladit snahou o zvyšování životní úrovně. Byly oživeny malé živnosti, stát rozdával daňové úlevy a dělnické mzdy pozvolna rostly. Alespoň nesmělé reformy probíhaly v šedesátých letech podpořené v jejich druhé polovině rozvojem infrastruktury a turistiky. V následující dekádě však byl tento dílčí pokrok kritizován dělnickou třídou a především Moskvou. Kádár musel být po okupaci Československa velice opatrný, aby nebyl nařčen z kontrarevolučního konání, a tak od reformu a liberalizace pozvolna upouštěl¹¹. Legitimita režimu ovšem byla na rostoucí životní úrovni založena, proto musel maďarský vůdce přikročit k úvěrům od západních

¹¹ Kádárova role v procesu „Pražského jara“ a následující okupace Československa není zcela jasná. Mezi lednem a srpnem 1968 se devětkrát sešel s A. Dubčekem a údajně ho měl varovat před blížícím se nebezpečím, jiné dokumenty však mluví o tom, že tak činil na přání Moskvy (LENDVAI, P., 2002).

států. Životní úroveň tedy rostla společně se státním dluhem. V roce 1982 nebyla země daleko od státního bankrotu (KONTLER, L., 2001). Ekonomicky závisela i na dodávkách sovětského plynu, ropy a zemědělských produktů. Vrcholoví sportovci měli významné ekonomické privilegium. Sami nebo s rodinnými příslušníky mohli vlastnit podniky drobného pohostinství, které se po ukončení aktivní kariéry staly jejich zdrojem příjmů (TAKÁCS, F., 1994).

Veškeré finance určené na přípravu špičkových sportovců i na jejich účast na vrcholných sportovních akcích pocházely ze státního rozpočtu. O jejich rozdělování rozhodoval OTSH (NAGY, Z. Rozhovor 13. 10. 2010). Elitní sport vnímala vládnoucí strana jako prostředek ke zviditelnění se, úspěchy sportovců využívala k vlastní propagaci, a proto elitní sport masivně finančně podporovala (FÖLDESINÉ, G. Rozhovor 19. 10. 2010).

Na této podpoře se z velké části podílely podniky, kde vrcholoví sportovci byli, v drtivé většině pro forma, zaměstnání. Od podniku pobírali plat, v pracovní době však trénovali (FÖLDESINÉ, G., 1993). Podnik sportovcům často věnoval byt a platil cesty na soutěže a soustředění. Podniky, tedy továrny, hutě, železnice, pošta, apod. byly „základními organizacemi“, které financovaly i provoz sportovních klubů. Továrnám patřila sportoviště, platily i jejich údržbu, stejně jako personál, který je spravoval (NYERGES, M., LAKI, L., 2006). Příjmy vrcholových sportovců se však velmi lišily. Již od padesátých let například fotbalisté vydělávali nad běžné poměry, avšak sportovci z odvětví jako cyklistika, veslování nebo volejbal se sportovní kariérou finančně nezabezpečili. Životy sportovců napříč odvětvími byly ovšem podřízeny olympijskému cyklu a směřovaly k vrcholu v podobě olympijských her, na nichž bylo nezbytné uspět. Nebylo výjimkou, že u špičkových sportovců státní orgány přehlížely menší přestupky proti zákonu, pokud sportovní výsledky zůstávaly na dostatečné výši. Sportovci však výměnou za takové „privilegium“ nebyli vlastním pány a nemohli rozhodnout ani o vlastním přesunu v rámci Maďarska, natož třeba o působení v zahraničí (TAKÁCS, F., 1994).

Organizace nadřízená MOB změnila v roce 1986 po dlouhé době název na Národní úřad pro mládež a sport (AISH). Toto spojení sledoval maďarský sportovní svět s velkou antipatií, obával se úbytku finančních prostředků pro sport a organizačního zmatku (FÖLDESINÉ, G., 1993), veřejného protestu se však neodvážil. Usnesením ústředního výboru komunistické strany z 23. června 1987 se ministerským předsedou stal Károly Grósz. V září přijatý vládní program měl být krokem k vnitřním změnám, místo toho se komunisté přihlásili ke kontinuitě s dosavadním vývojem a k sedmiletému plánu, liberalizace zůstala pouze ve verbální rovině.

Ekonomické změny 1988, politické 1989

Se situací ve společnosti i ve sportu nezhýbala ani tak změna politického režimu na přelomu let 1989/90 jako nové daňové zákony přijaté v roce 1988. Pokoušely se řešit zoufalou ekonomickou situací země způsobenou dlouhodobým žitím na dluh. Kombinaci opakovaných půjček za Západu a surovinových dodatků ze Sovětského svazu praktikovala vládnoucí strana od poloviny 70. let. Stát, který si ekonomicky stál lépe než jiné země východního bloku měl na konci sedmdesátých let velký dluh, inflaci a počátkem let osmdesátých mířil ke státnímu bankrotu. Reálné pokusy o ekonomické reformy ustnul roku 1978. Tato doba začala etapu pravidelného snižování životní úrovně prováděného společenskou krizí a snižováním úrovně školství, kultury či zdravotnictví. Další úvěry ze zahraničí se země snažila hradit vykořisťováním obyvatelstva, tedy „vy-mačkáním ze spotřeby“ (IRMANOVÁ, E., 1994). V roce 1980 byl zaveden nový výrobní cenový systém, který porušovaly samy cenové úřady velkým množstvím výjimek. Velké podniky s centrálními úřady tak začaly místo o plnění plánu smlouvat o stanovení výše cen. Reálné mzdy v roce 1989 odpovídaly úrovni z roku 1973, ale v průběhu osmdesátých let se ceny spotřebního zboží zvýšily o více než 200%. Hospodářská recese po druhé ropné krizi navíc omezila možnosti spolupráce se západními státy a výrazně omezila i maďarský export. Maďarská účast na světovém obchodu klesala od roku 1975. Na vině byla hlavně neměnná skladba maďarského hospodářství a neschopnost přizpůsobit se měnícím se požadavkům světových trhů. Spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci již vzhledem k velmi rozdílné úrovni členských států v podstatě nebyla možná. Ofenzíva občanské společnosti začala v ekonomické sféře, posléze se však šířila i na společenská hnutí a organizace, koncem osmdesátých let dorazila i do velkých podniků. Ty vládu jednotně kritizovaly, jak podniky úspěšné tak ty, které vláda musela subvencovat (IRMANOVÁ, E., 1994).

Po přijetí nových daňových zákonů rapidně klesla možnost a ochota podniků financovat sportovní kluby, navíc vyvstala nutnost za sportovce platit sociální pojištění. Sportovci se stali zaměstnanci klubů a byli pro ně velmi drazí. Sportoviště klubům nepatřila, takže nemohly nepříznivý vývoj zvrátit ani pronájmem či prodejem jejich částí. Na odkup sportovišť a jejich vybavení neměly peníze. Politicko-spoločenské změny z let 1989/90 vymezily cestu k privatizaci sportovišť, ty se ve velké míře staly majetkem místních samospráv. Legislativně však tento stav nebyl vyřešen, nový zákon o místních samosprávách z roku 1989 nezahrnoval sport do jejich agendy¹². Proto samosprávy nezískaly na opravy a další

¹² Situaci napravil až nový Zákon XX, 1991.

rozvoj sportovišť finanční prostředky ze státního rozpočtu. Podobným vývojem procházel i systém podpory a rozvoje sportu. Starý již nefungoval, ale žádná nová koncepce zatím nebyla přijata (FÖLDESINÉ, G., 1993).

Po nastartování ekonomických změn došlo nakonec i ke změnám politickým. K. Grósz inicioval na mimořádném sjezdu strany v květnu 1988 sesazení generálního tajemníka J. Kádára. Tempo vývoje začali diktovat reformátoři, v listopadu 1988 se premiérem stal ekonom Miklós Németh a ministrem zahraničí Gyula Horn. V květnu následujícího roku zrušili železnou oponu na hranicích s Rakouskem. Byl vytvořen „kulatý stůl“, u nějž jednali komunisté s opozicí. Výsledky jednání měly zemi dovést ke svobodným volbám, v nichž zvítězila středopravá koalice Józsefa Antalla. Vypověděla členství ve Varšavské smlouvě a začala jednat o odchodu sovětských vojsk. Pro Maďary se důležitým datem stal 6. červen 1989, kdy se konal čestný pohřeb I. Nagyho, premiéra z revoluce 1956. Ve stejný den zemřel symbol maďarského komunismu J. Kádár.

Členové maďarského olympijského výboru se ve společensko-politických změnách neangažovali. Komunismus byl pro ně obdobím, kdy vrcholový sport získával většinu státních financí určených na sport, neměli tedy důvod ke snaze něco měnit (FÖLDESINÉ, G., 2005a). V MOB se však profilovala výrazná osobnost, dvojnásobný olympijský vítěz v šermu, Pál Schmitt. V roce 1983 se stal po zesnulém Árpádovi Csanádim členem Mezinárodního olympijského výboru¹³ a generálním sekretářem MOB, současně byl ovšem místopředsedou Národní kanceláře pro sport. Začal úřadovat v podstatě na vlastní pěst z pronajatého hotelového pokoje, využíval své kontakty z doby, kdy býval vrcholovým sportovcem, a pokoušel se navázat co nejintenzivnější zahraniční styky. Časem jej mezinárodní olympijská obec začala vnímat jako předsedu MOB místo Gábora Deáka (SZIKORA, K., rozhovor 18. 10. 2010). Podílel se i na založení Maďarské olympijské akademie 23. října 1985.

V důsledku společensko-politických změn znovu nabyl MOB samostatnosti v červnu 1989. V prvních svobodných volbách po více než čtyřiceti letech se o post jeho předsedy utkali Pál Schmitt a Tamás Aján, generální sekretář Mezinárodní vzpěračské federace. Výsledek volby byl velmi těsný, P. Schmitt zvítězil o pouhé dva hlasy. Na základě „gentlemanské dohody“ se T. Aján stal generálním sekretářem MOB po vítězném P. Schmittovi, který obsadil předsednický post.

V létě 1989 se Národní úřad pro mládež a sport stal opět Národním úřadem pro tělesnou výchovu a sport. Návrat k původnímu názvu provázely drobné organizační úpravy spojené především s vynětím

otázek mládeže z gesce úřadu (ONYESTÁK, N., rozhovor 14. 10. 2010).

V nové éře

Sportovní kluby procházely počátkem 90. let značnou krizí. Mnohé zanikly, některé se rozdělily na menší oddíly, nebo z nich zůstaly funkční pouze části. Počet trenérů, sportovních instruktorů a klubových členů klesl oproti konci 70. let na polovinu (DACOSTA, L., 2002). Jejich reorganizace probíhala dle Zákona II 1989 „o spolicích“, přijatého reformním komunistickým parlamentem. Mnoho firem bylo nuceno vyhlásit bankrot nebo se potýkalo s takovými problémy, že sport rozhodně nemohlo podpořit. Zahraniční firmy, které maďarské podniky koupily, neměly k tradicím místního sportu vztah, navíc, pokud se měly podniky finančně ozdravit a do budoucna prosperovat, bylo nezbytné snížit výdaje, které nesouvisely přímo s jejich provozem, a to byly mnohdy výdaje na sport. Z podobných důvodů zmizela i některá sportoviště, když je zahraniční investoři odkoupili, zbourali a pozemky se ziskem prodali (FÖLDESINÉ, G., 2005c). Kluby i federace získaly se změnou režimu de iure samostatnost, avšak de facto byly stále závislé na státu, protože ekonomicky na svou samostatnost neměly.

Ve sportu se neodehrála revoluce zdola, intelektuálové věnující se sportovnímu dění nepřišli s žádnými reformními návrhy. Kulturní, ekonomické a politické změny sklonku 80. let sport předběhly. Přední maďarská sportovní socioložka Gyöngy Földesiné tento fakt vysvětluje tím, že sportovní svět byl režimu zavázán víc než jiné sféry společnosti, a proto nenavrholo jeho proměnu. Sama se sebou však polemizuje, když tvrdí, že příslušnost k vrcholovému sportu přinášela sice privilegovaný status, ale za společensko-politickou pasivitou vidí spíš nezájem než politické přesvědčení.

Ovšem ani shora nepřišly potřebné organizační změny. Nejvyšší sportovní orgány doznaly dílčích změn, avšak organizační struktura a střední management se takřka nezměnil (FÖLDESINÉ, G., 2005a). Přístup jednotlivých vlád ke sportu se příliš nelišil, všechny propagovaly jednotu sportu, rovnost sportovních odvětví, podporu sportu jako prostředku zvyšování kvality života, zdravého životního stylu apod. Avšak tyto proklamace byly dosti všeobecné a deklarovaná podpora zůstala pouze na papíře, chybělo upřesnění toho, jakým způsobem jednotlivých cílů dosáhnout. Všechny vlády finančně podpořily vrcholový sport v očekávání růstu popularity v případě mezinárodních úspěchů.

Chybějící promyšlenou koncepci v řízení sportu dokládají velice časté změny státních orgánů, pod které sportovní záležitosti spadaly. V roce 1999 byl OTSH Zákonem LXXXVI. 1998 povýšen

¹³ *The 100 Year History of Olympism in the Mirror of Sciences*, s. 23.

na Ministerstvo mládeže a sportu. Tento krok byl sportovní obcí přijat s velkým nadšením. Šanci zreformovat sport v Maďarsku ale zhatila především personální politika, kdy 80% původních zaměstnanců z OTSH dostalo výpověď a na jejich místa byli přijati lidé politicky loajální, avšak bez potřebné odbornosti. Z tohoto personálního šoku se maďarský sport dodnes nevzpamatoval (FÖLDESINÉ, G., 2005a).

V roce 2003 změnilo název na Ministerstvo dětí, mládeže a sportu. O tři roky později už sport spadl pod Ministerstvo pro místní rozvoj, kde byl vytvořen Úřad zástupce ministra pro sport. Ten se v roce 2008 přesunul pod Ministerstvo místní samosprávy a v květnu roku 2010 pod Ministerstvo národních zdrojů.

Podobným dokladem jsou i čtyři (!) zákony o sportu přijaté mezi roky 1996 a 2004 (1996, 1998, 2000, 2004). Zákon CXLV z roku 2000 praví, že stát má podporovat místní vlády a samosprávu při rozvoji sportu a především vytvořit dlouhodobou strategii pro jeho rozvoj¹⁴.

Od roku 2000 sportovní odborníci pracovali na dlouhodobější koncepci. Výsledkem byla tzv. Bílá kniha autorů Frenkl-Gallova¹⁵, její obsah byl pouze částečně zapracován do Národní sportovní strategie vznikající od roku 2003. S každou personální změnou v nejvyšším managementu sportu se práce na tomto strategickém dokumentu zastavily a s novým osazenstvem opět rozběhly. Pozitivním dopadem této rozvleklosti bylo, že se do veřejné debaty dostávaly aktualizované verze. Definitivní byla přijata v roce 2007, kromě jiného deklarovala vrcholový, především olympijský, sport jako prioritu, ovšem opět zůstalo pouze u deklarací - neposkytovala žádná finanční ani organizační východiska (FÖLDESINÉ, G., 2009).

Organizace maďarského olympijského výboru po roce 1989

Jak bylo výše řečeno, v létě 1989 skončila éra, kdy MOB čtyři dekády existoval pouze na papíře a osamostatnil se z područí státního orgánu pro sport. Zástupce státu, který byl po celou dobu socialistického režimu předsedou, se nyní stal osobou zvanou na zasedání generálního shromáždění s poradním hlasem¹⁶. Se státním orgánem byla podepsána dohoda o spolupráci při přípravě na olympijské hry, sladění postojů v zahraničních otázkách, propagace sportu v maďarských médiích a rozvoj dalších vztahů.

V červnových volbách byly doplněny generální shromáždění a výkonný výbor. V současnosti má MOB i dozorčí výbor, rozličné komise a v jeho

rámcí funguje olympijská akademie. Generální shromáždění se schází dle potřeby, nejméně však jednou ročně, schvaluje výroční zprávu předkládanou výkonným výborem, fiskální zprávu a zprávu dozorčí rady. Následně schvaluje i rozpočet na další rok a vybírá auditora pro nezávislý audit hospodaření MOB¹⁷. Výkonný výbor tvořený předsedou olympijského výboru, jeho čtyřmi místopředsedy, členy Mezinárodního olympijského výboru¹⁸ a dalšími zvolenými členy, je svoláván dle potřeby, nejméně však čtyřikrát ročně¹⁹. Dle zákona LXXIX nesmí být členy výkonného výboru členové vlády ani státní zaměstnanci od úrovně státního sekretáře.

Politika je ovšem v MOB přítomna již od jeho osamostatnění, a to především v osobě předsedy Pál Schmitta. V letech 1993-1997 byl maďarským velvyslancem ve Španělsku²⁰, od roku 1998 vykonával tento úřad ve Švýcarsku, následující rok mu byla působnost rozšířena i na Lichtenštejnsko. V roce 2002 jako nezávislý neúspěšně kandidoval na post primátora Budapešti. O rok později vstoupil do FIDESZ, Svazu svobodných demokratů Viktora Orbána. Za něj byl v roce 2004 zvolen poslancem Evropského parlamentu. V květnu 2010 se stal předsedou Národního shromáždění a 29. června 2010 byl zvolen čtvrtým prezidentem Maďarské republiky. Zvolení do nejvyššího úřadu země jej přimělo k rezignaci na křeslo předsedy MOB. Učinil tak 4. srpna, dva dny před prezidentskou inaugurací. Podle sportovních odborníků K. Szikora a G. Földesiné nemělo dlouhodobé zahraniční angažmá P. Schmitta vliv na činnost Maďarského olympijského výboru. Předseda vydával z ciziny příkazy a organizace pracovala jako dobře promazaný stroj. Pro mezinárodní uznání MOB bylo angažmá P. Schmitta přínosem. Především K. Szikora však přiznává, že dlouhou absencí předsedy postrádá MOB dlouhodobou koncepci, vizi či plán rozvoje (SZIKORA, K., rozhovor 18. 10. 2010). 20. listopadu 2010 proběhla volba nového předsedy MOB, po šestinasobném znovuzvolení P. Schmitta se teprve druhým po roce 1989 stal Zsolt Borkai.

Na mezinárodním poli se MOB zviditelnil i jinak. Na 97. zasedání Mezinárodního olympijského výboru v anglickém Birminghamu v roce 1991 zaznamenal dvojnásobný úspěch - bylo zde rozhodnuto o přidělení 104. zasedání v roce 1995 do Budapešti, jediné dosavadní se konalo v roce 1911, a předseda MOB byl zvolen do výkonného

¹⁷ Stanovy MOB, s. 11.

¹⁸ Nyní pouze P. Schmitt, T. Aján se po dovršení 70 let stal čestným členem MOV.

¹⁹ Z jeho jednání je pořizován protokol, vzhledem k tomu, že slouží pouze potřebám MOB, pouze v maďarštině.

²⁰ Podle K. Szikora díky intervenci tehdejšího předsedy MOV J. A. Samaranche.

¹⁴ ACT CXLV of 2000 on Sports, s. 114.

¹⁵ Rezső Gallov byl předsedou OTSH v letech 1990-1996, posléze zástupcem ministra pro sport.

¹⁶ Hungary: First youth Olympic Games Singapore 2010.

výboru MOV²¹. MOB žádal o přidělení zasedání již dvakrát neúspěšně, nyní v jeho prospěch rozhodlo především stoleté výročí jeho založení připadající na dobu konání zasedání.

V roce 1991 se po vzoru setkání prezidentů republik na hradě ve Visegrádu sešli v Krakově předsedové olympijských výborů Maďarska a Polska, Pál Schmitt a Aleksandr Kwasniewski, oba budoucí prezidenti svých zemí, a místopředsedové Československého olympijského výboru Přemysl Herych a Pavol Glesk. V duchu setkání hlav států se dohodli na spolupráci všech tří olympijských výborů a každý napsal tři dopisy adresované svoji hlavě státu, organizátorům olympijských her do Barcelony a J. A. Samaranchovi. Popsali v nich společné problémy a deklarovali zájem na budoucí vzájemné spolupráci.

Financování maďarského olympijského výboru, jeho role v přerozdělování prostředků

Maďarský olympijský výbor je prominentní neziskovou organizací v souladu se zákonem o neziskových organizacích. Ze zákona rozhoduje o přidělení státní podpory. Státní podpora olympijských sportů se děje právě prostřednictvím MOB²². V roce 2000 byly zřízeny dvě speciální nadace. První je Miklós Wesselényi Foundation kontrolovaná maďarskými sportovními federacemi. Podporuje sport pro všechny, sport seniorů, univerzitní sport, vydávání sportovních publikací, vzdělávání odborníků atd. Disponuje zhruba 20% státních prostředků určených na sport. Zbýlých 80% přerozděluje Aladár Gerevich Foundation²³, kterou kontroluje MOB.

Závěr

Tak jako všechny společenské sféry prošel i sport v Maďarsku fascinujícím vývojem, a to především v posledních 50 letech. Komunistický režim v něm správně viděl nástroj vlastní propagace a dbal především na rozvoj vrcholového sportu. Olympijskými úspěchy se mohl pyšnit před rivaly v rámci komunistického bloku i před „nepřátelskými“ západními státy. Ani na sportovním poli však režim nebyl všemocný, podléhal autoritě sovětských orgánů, jež se naplno projevila nucenou účastí na bojkotu OH v Los Angeles.

Vývoj na sportovním poli se ještě zrychlil a zhustil ve dvou desetiletích následujících po společensko-politických změnách v letech 1989/90, které však proběhly bez aktivní účasti členů olympijského hnutí. Charakterizovaly je změny organizační, personální, ekonomické i politické. Je proto s podivem, že tato transformace zatím nepřitáhla v Maďarsku ani v dalších

východoevropských státech pozornost mnoha sociologů a historiků (FÖLDESINÉ, G., 1993). Přes všechny prodělané změny se v Maďarsku především vrcholový sport, řízený hlavně Maďarským olympijským výborem, stále těší obrovské popularitě. MOB má navíc zákonem podloženou moc disponovat státními finančními prostředky, rozhodovat o tom, jakým způsobem je přerozdělí.

Prameny a literatura

Prameny

Debrecen youth OG 2010 Candidate File. Maďarský olympijský výbor, Budapešť.
Hungary: First youth Olympic Games Singapore 2010. Maďarský olympijský výbor, Budapešť.
Stanovy Maďarského olympijského výboru. Maďarský olympijský výbor, Budapešť.
Act CXLV of 2000 on sports.

Nepsané prameny

Rozhovory

Dr. Zsigmund Nagy, 13. 10. 2010, vedoucí vztahů s veřejností MOB
Dr. Nikoletta Onyesták, 14. 10. 2010, členka Katedry managementu Fakulty tělesné výchovy a sportovních věd (TF) Semmelweis Univerzity Budapešť
Dr. Katalin Szikora, 18. 10. 2010, vedoucí Katedry společenských věd TF Semmelweis Univerzity Budapešť
Dr. Gyöngy Földesiné, 19. 10. 2010, členka Katedry společenských věd TF Semmelweis Univerzity Budapešť

Literatura

Dacosta, L., Miragaya, A. (2002). *Worldwide Experiences and Trends in Sport for All*. Oxford: Meyer&Meyer Sport (UK) Ltd.
Földesiné, G., S. (1993). The Transformation of Sport in Eastern Europe: The Hungarian Case. *Journal of Comparative Physical Education and Sport*, XV, 1, 5-21.
Földesiné, G., S. (2005a). Post-transformational Trends in Hungarian Sport (1995-2004). *European Journal for Sport and Society*, II, 2, 85-96.
Földesiné, G., S. (2005b) University Sport from Sociological Perspective. In J. Kosiewicz (ed) *Sport, Culture and Society*. (pp. 345-356). Warsaw: AWF.
Földesiné, G., GÁL, A. (ed) (2005c). *New Social Conditions in Sport. 1990-2005*. Selected papers by PhD. students. Budapešť: Hungarian Society for Sport Sciences.
Földesiné, G., S. (2009). Class or Mass: Sport (for all) at a Crossroad. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, XLVI, 147-156.

²¹ Hungarian Olympic Bulletin, XXV, č. 40, s. 1.

²² Zákon CXLV 2000 o sportu, s. 101.

²³ Sedminásobný olympijský vítěz v šermu, maďarský nejúspěšnější olympionik.

- Irmanová, E. (2008). *Maďarsko v éře sovětizace*. Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová – albis international.
- Irmanová, E. (1994). Rozpad maďarského modelu socialismu. *Slovanský přehled* č. 1.
- Kontler, L. (2001). *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Křen, J. (2005). *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo.
- Lendvai, P. (2002). *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia.
- Nyerges, M., Laki, L. (2006). Changing of Political System and Role of Sport - Competitive Sport - in Hungary. *Kalokagathia*, XLIV, 1-2, 13-23.
- Onyesták, N. (2008a). Political Fate of Candidate Cities for the Modern Summer Games. *Educatio Artis Gymnasticae*, 3, 21-30.
- Onyesták, N. (2008b). Hungary s Olympic Dilemma: The Politics of Global Conflict. *Olympika*, XVII, 169-175.
- Onyesták, N. (2009a). Party, State Security and the 1984 Olympic Games. In.: Higgins, M., Dancs, H., Nagyvárad, K. (Eds.): *Research in Sport Science*. Cardiff, 256-266.
- Onyesták, N. (2009b). Investigación histórica sobre los órganos de seguridad del espado en Hungría y sup apel en el nicot a los juegos olímpicos de 1980 y 1984. *Citius, altius, fortius*, II, 2, 101 – 123. Madrid: Centro de Estudios Olímpicos de la Universidad Autónoma de Madrid.
- Onyesták, N. (2010a). Boycott, Exclusion or Non-participation? - Hungary in the Years of the 1920 and 1984 Olympic Games. *International Journal of the History of Sport*, XXVII, 11, 1920-1941.
- Onyesták, N. (2010b). *The Relationship between Sport and Politics in Hungary during the 1980's as Reflected in Summer Olympic Games*. Disertační práce. Budapešť: Semmelweis University, Fakulta TV a společenských věd.
- Szikora, K. (2004). *History of Physical Education in Hungary*. Budapešť: Magyar Sportmúzeum.
- Szikora, K. (2010). *Magyar olimpiai akadémia*. Budapešť: Hungarian Olympic Academy.
- Takács, F. (1995). (ed) *The 100 Year History of Olympism in the Mirror of Sciences*. Budapešť: Hungarian Olympic Academy.
- Among the first*. dostupné na www.mob.hu 25. 10. 2010.
- Hungarian Olympic Bulletin, (1991). XXV, č. 40.
- Hungarian Olympic Bulletin, (1992). XXVI, č. 41.

Mgr. Kristina Jakubcová
FTVS UK, Katedra kinantropologie,
humanitních věd a managementu sportu
José Martího 31
162 52 Praha 6 - Veleslavín
jakubcova.kristina@gmail.com